

Институт за национална историја - Скопје

ДРЖАВА И ИМПЕРИЈА

Зборник на трудови од Шестиот меѓународен симпозиум
„Денови на Јустинијан I“,
Охрид, Ресен, 23-24.11.2018

Уредник
Митко Б. Панов

Скопје, 2019

Издавач:
Институт за национална историја - Скопје

Уредник:
Митко Б. Панов

Лекторка:
Јордана Шемко Георгиевска

Ликовна и техничка обработка:
Игор Панев

Печати: Печатница ЕВРОПА 92 ДООЕЛ Кочани

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

930.85(495.02)(062)

МЕЃУНАРОДЕН симпозиум "Денови на Јустинијан I" (6 ; 2018 ; Охрид,
Ресен)

Држава и империја : Зборник на трудови од Шестиот меѓународен
симпозиум "Денови на Јустинијан I", Охрид, Ресен, 23-24.11.2018 /
уредник Митко Б. Панов = State and Empire / Proceedings of the 6th
International Symposium "Days of Justinian I", Ohrid, Resen, 23-24
November, 2018 ; edited by Mitko B. Panov. - Скопје : Институт за
национална историја = Skopje : Institute of national history, 2019. -
245 стр. : илустр. ; 23 см

Текст на мак. и англ. јазик

ISBN 978-9989-159-97-8

1. Насп. ств. насл.

а) Византиска цивилизација - Перцепција и интерпретација - Собири
COBISS.MK-ID 111370762

Institute of National History - Skopje

STATE AND EMPIRE

Proceedings of the 6th International Symposium
“Days of Justinian I”,
Ohrid, Resen, 23-24 November, 2018

Edited by
Mitko B. Panov

Skopje, 2019

УРЕДНИК

МИТКО Б. ПАНОВ

МЕЃУНАРОДЕН НАУЧЕН КОМИТЕТ

ФЛОРИН КУРТА (УНИВЕРЗИТЕТ ВО ФЛОРИДА)
ЕЛИЗАБЕТА ДИМИТРОВА (УНИВЕРЗИТЕТ Св. КИРИЛ И МЕТОДИЈ, СКОПЈЕ)
ХРВОЈЕ ГРАЧАНИН (УНИВЕРЗИТЕТ ВО ЗАГРЕБ)
ДРАГИ ЃОРЃИЕВ (ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА, СКОПЈЕ)
ЈАНЕ КОЦАБАШИЈА (УНИВЕРЗИТЕТ ЕВРО-БАЛКАН, СКОПЈЕ)
РУБИН ЗЕМОН (УНИВЕРЗИТЕТ ЕВРО-БАЛКАН, СКОПЈЕ)
ВИКТОР ЛИЛЧИЌ (УНИВЕРЗИТЕТ Св. КИРИЛ И МЕТОДИЈ, СКОПЈЕ)
ЃУЗЕПЕ МАИНО (УНИВЕРЗИТЕТ ВО БОЛОЊА)
ГЕОРГИ НИКОЛОВ (УНИВЕРЗИТЕТ ВО СОФИЈА)
МИТКО Б. ПАНОВ (ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА)
КАРОЛИН С. СНАЈВЛИ (ГЕТИСБУРГ КОЛЕѢ)
ДОНАТЕЛА БИЈАЃИ МАИНО (УНИВЕРЗИТЕТ ВО БОЛОЊА)
ВИТОМИР МИТЕВСКИ (МАКЕДОНСКА АКАДЕМИЈА ЗА НАУКИ И УМЕТНОСТИ, СКОПЈЕ)
ЕНДРЈУ РОУЧ (УНИВЕРЗИТЕТ ВО ГЛАЗГОВ)
АЛЕКСАНДАР СПАСЕНОВСКИ (УНИВЕРЗИТЕТ Св. КИРИЛ И МЕТОДИЈ, СКОПЈЕ)
ЈАСМИНА ЧИРИЌ (УНИВЕРЗИТЕТ ВО БЕЛГРАД)

СЕКРЕТАРИ НА РЕДАКЦИЈА

ДРАГАН ЃАЛЕВСКИ (ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА, СКОПЈЕ)
ИГОР ПАНЕВ (ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ, СКОПЈЕ)

EDITED BY

MITKO B. PANOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE

FLORIN CURTA (UNIVERSITY OF FLORIDA)
ELIZABETA DIMITROVA (UNIVERSITY Ss. CYRIL AND METHODIUS, SKOPJE)
HRVOJE GRAČANIN (UNIVERSITY OF ZAGREB)
DRAGI GJORGJEV (INSTITUTE OF NATIONAL HISTORY, SKOPJE)
JANE KODJABASIJA (EURO-BALKAN UNIVERSITY, SKOPJE)
RUBIN ZEMON (EURO-BALKAN UNIVERSITY, SKOPJE)
VIKTOR LILČIĆ (UNIVERSITY Ss. CYRIL AND METHODIUS, SKOPJE)
GIUSEPPE MAINO (UNIVERSITY OF BOLOGNA)
DONATELLA BIAGI MAINO (UNIVERSITY OF BOLOGNA)
VITOMIR MITEVSKI (MACEDONIAN ACADEMY OF SCIENCE AND ARTS, SKOPJE)
GEORGI NIKOLOV (SOFIA UNIVERSITY)
MITKO B. PANOV (INSTITUTE OF NATIONAL HISTORY, SKOPJE)
ANDREW ROACH (GLASGOW UNIVERSITY)
CAROLYN S. SNIVELY (GETTYSBURG COLLEGE)
ALEKSANDAR SPASENOVSKI (UNIVERSITY Ss. CYRIL AND METHODIUS, SKOPJE)
JASMINA CIRIC (UNIVERSITY OF BELGRADE)

EDITORIAL SECRETARIES

DRAGAN GJALEVSKI (INSTITUTE OF NATIONAL HISTORY, SKOPJE)
IGOR PANEV (FACULTY OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY, SKOPJE)

СОДРЖИНА / CONTENTS

ПРЕДГОВОР / FOREWORD	7
<i>Antonio Pio di Cosmo</i> ILLNESS IN JUSTINIAN'S LIFE. A LITERARY CASE? SEXUALLY TRANSMITTED DISEASES AND PROPHYLAXIS PRAXIS IN EARLY BYZANTIUM	13
<i>Georgi N. Nikolov</i> FROM KHANAT TO TSARDOM. THE TITLES AND APPELLATIVES OF THE BULGARIAN RULERS DURING THE EARLY MIDDLE AGES (7TH–11TH C.) ACCORDING TO HISTORICAL SOURCES	26
<i>Bojana Radovanović</i> IN BETWEEN THE EASTERN AND WESTERN CHRISTIAN EMPIRES: THE ROLE OF MEDIATORS	41
<i>Maја Ангеловска – Панова</i> БРЕС, ИДЕОЛОГИЈА, ИМПЕРИЈА: СЛУЧАЈОТ СО БОГОМИЛИТЕ	52
<i>Ѓоко Ѓорѓевски</i> БОГОСЛОВСКИТЕ СТАВОВИ НА ОХРИДСКИТЕ АРХИЕПИСКОПИ ТЕОФИЛАКТ И ДИМИТРИЈА ХОМАТИЈАН ВО КОНТЕКСТ НА ТОГАШНИТЕ ЦРКОВНИ И ОПШТЕСТВЕНО-ПОЛИТИЧКИ СОСТОЈБИ	66
<i>Виктор Недески</i> БОГОСЛОВСКИТЕ СТАВОВИ НА ТЕОФИЛАКТ ОХРИДСКИ ЗА ЛАТИНСКОТО УЧЕЊЕ <i>FILIOQUE</i>	81
<i>Dick van Niekerk</i> THEOPHYLACT'S HIDDEN INFLUENCE ON ERASMUS, COORNHERT, GROTIUS, NEINSIUS AND OTHER DUTCH AUTHORS OF RENAISSANCE	93
<i>Salvatore Costanza</i> AD PROVINCIAM MACEDONIAE. SICILIAN ADMIRAL PHILIP CHINARDO ON THE ROUTE TO MACEDONIA (1258)	106
<i>Marco Fasolio</i> EUSEBIUS OF CAESAREA VS ENRICO DANDOLO. WHEN BYZANTINE POLITICAL THEORY MET WITH THE FOURTH CRUSADE	121
<i>Eka Aviani</i> THE GEORGIAN CASE OF BYZANTINE IMPERIAL AFFILIATION: ALLOCATION OF SYMBOLS OF POWER AND ROYAL TITLES IN PERIPHERY (EARLY AND HIGH MIDDLE AGES)	142

<i>Далибор Јовановски и Иванка Василевска</i> ХЕЛЕНИ ИЛИ РОМЕИ – СУДИР НА НАСЛЕДСТВАТА	162
<i>Митко Б. Панов</i> СРПСКАТА ИМАГИНАЦИЈА ЗА САМУИЛОВАТА ДРЖАВА ВО ПРВАТА ДЕЦЕНИЈА ОД 20 ВЕК НИЗ ПРИЗМАТА НА БОЖИДАР ПРОКИЌ	176
<i>RUBIN ZEMON</i> THE INFLUENCE OF BYZANTIUM EMPIRE ON THE OTTOMAN EMPIRE ON THE CONTEMPORARY ‘IMAGING OF THE BALKANS’	188
<i>Игор Јуруков</i> СРЕДНОВЕКОВНАТА ИСТОРИЈА ВО НАСТАВНИТЕ ПРОГРАМИ ПО ИСТОРИЈА ЗА ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ ВО ДФМ / НРМ / СРМ / РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (1944-2014 Г.)	197
<i>Ilias Karalis</i> THE POTESTAS MAGISTERII OF THE BISHOP. A RITUAL AND ICONOGRAPHICAL APPROACH	215
<i>Konstantin Voronin and Mariya Kabanova</i> NEAR THE OLD RUSSIAN CHURCH - ARCHAEOLOGICAL COMPLEX OF 11TH-16 TH CENTURIES FROM SMOLENSK	232
<i>ElisabetaKodheli</i> SAINT MARY VLACHERNA IN BERAT IN THE CONTEXT OF BYZANTINE ARCHITECTURE	252
<i>Ivana Lemcool</i> IDEOLOGICAL FUNCTION OF ASTRONOMICAL IMAGERY IN THE VISUAL CULTURE OF THE CAROLINGIAN EMPIRE	262
<i>Трајче Наџев и Драган Веселинов</i> ВЛИЈАНИЕТО И ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД ПРИРОДНИТЕ НЕПОГОДИ ЗА СПОМЕНИЦИТЕ ОД ОСМАНЛИСКИОТ ПЕРИОД ВО ИСТОЧНИОТ РЕГИОН НА Р. МАКЕДОНИЈА	274
<i>Макеј Хелбиг</i> СИРЕЊАТА ВО ВИЗАНТИСКАТА КУЈНА ВО ТРАКТАТОТ DE CIVIS	285
<i>Мирјана Павловска - Шулајковска</i> „ЗАМИРАЊЕТО“ И РЕАФИРМАЦИЈАТА НА ЦРКОВНОТО ПЕЕЊЕ ОД СЛОВЕНСКО-ВИЗАНТИСКА ТРАДИЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА	292

Далибор Јовановски

Филозофски факултет, Универзитет св. Кирил и Методиј, Скопје

Иванка Василевска

Правен Факултет, Универзитет св. Кирил и Методиј, Скопје

УДК 930.85:323.1(=14)

ХЕЛЕНИ ИЛИ РОМЕИ – СУДИР НА НАСЛЕДСТВОТА

Abstract: After the establishment of the new Greek state in 1830, the Greeks looked into the past as a model for creating of their identity which did not exist before. However, there were two different ideal types for tracing of their origins. The supporters of the ancient Hellenic ideology sought to shape the identity of the new Greek state within the framework of the ancient Hellenic ideal by denying and excluding the Byzantine and Ottoman past from the newly projected modern Greek identity. Thus, the clash between the Hellenic way of interpreting the Greek past and the Romeic was inevitable. The tensions between the Hellenic and Romeic models was reflected in the distinction between katharevousa and demotic Greek language. Here we are examining the tensions between the two mutually opposed forces in the cultural and linguistic field. The rift between these two concepts exists even today despite the fact that the vast majority of the Greeks affiliated themselves with the Ancient Greek tradition.

Кога престојувате во Грција, забележувате многу нешта. За многумина, можеби, нема да биде интересно што речиси на секој објект се вее грчкото знаме, имајќи предвид дека според едно последно истражување Грците се оценети како најшовинистички народ во Еврпоа, кои својата култура ја сметаат за супериорна во однос на останатите. Сепак, на многу објекти во Грција може да се забележи и едно жолто знаме со црн двоглав орел – знамето на Византија од Време на Палеолозите. Во северна Грција, во трите региони Македонија, може да го забележине и синото знаме со свездата од Вергина (Кутлеш).

Сето тоа не води кон едно прашање – дали е можно тие симболи да не предизвикуваат полемика во државата околу идентитетот, дали тој е Хеленски или Ромејски. На прв поглед, тоа прашање има одговор. Одговорот е навидум едноставен. Современите Грци се наследници на античките Грци, кои себе си се нарекувале Хелени, на античките Македонци, но и на Византијците, кои најчесто себе си се нарекувале Ромеи – Римјани.

Пред неколку години во Скопје, на една конференција на НАТО, присуствуваше и познатиот грчки историчар Евангелос Кофос, кој со децении беше еден од креаторите на грчката политика во однос на Македонското прашање. Еден од авторите на овој текст имаше можност неколку дена да разговара со него околу таа тема, како и за проблемите поврзани со историјата и идентитетските прашања кои ги оптоваруваат, и се уште ги оптоваруваат односите помеѓу Република Македонија и Грција. Во еден момент го праша, како одговор за именувањето на македонската нација, дали тие имаат право тоа да го бараат кога во минатото во неговата земја се воделе сериозни дискусии околу прашањето што се современите Грци – Хелени или Ромеи. Кофос, е сепак интелектуалец, и одговори дека тоа прашање и денес е актуелно во неговата земја.

Арнолд Тојнби во своето дело позветено на разните цивилизации кои влијаеле на светот се осврнал и на Византија и тоа во однос на грчкиот идентитет. Според него, дури и во времето кога тој ја пишува книгата, доколку сте прашале некој грчки селанец што е тој, иако во училиште учел дека бил Хелен, тој би одговорил Ромеј.¹ Тоа значело православен христијан кој зборувал грчки, кој како вечна идеја ја имал Римската империја со центар во Цариград. Всушност ова го поставува прашањето дали и денес има повеќе слоја на модерниот грчки идентитет, пред се хелен-

¹ Arnold J. Toynbee, *Civilization on trial* (Oxford: Oxford University Press, 1949), 174.

ски и ромејски. Денес и во современите учебници во Грција може да забележиме дека, и покрај јасниот став оти Хелен и Ромеј се дел од истиот идентитет, се негува една традиција која може да предизвика одредена забуна. Па така, во учебнико посветен на средновековната и новата историја, наменет за втора година гимназија, е нагласено дека Византија била христијанска држава на хеленоримскиот исток кој се појавила од телото на Римската империја. Според авторите, жителите на државата се нарекувале Ромеи. Но исто така во воведниот дел е забележано дека оваа држава набрзо ја сменила физиономијата и се претворила во христијанска автократска држава на грчкиот исток. Значи поданиците биле Ромеи, но оваа држава станала грчка.

Популарноста на хеленското име кое било присутно помеѓу интелектуалците започнало да се шири по почетокот на грчкото востание во 1821 година. Тој процес бил спор, но незадржалив. Примерот на генералот Макријанис е можеби добар показател за нашето тврдење. Имено, како и многу други учесници во востанието Макријанис издал мемоари во кои ги опишал настаните од истото, но и од неговото учество во политичкиот живот на новата грчка држава. И тука забележуваме еден интересен феномен. Додека макријанис пишувал за животот пред почетокот на востанието тој Грците ги нарекувал Ромеи, но по започнувањето на бунтот идниот генерал на грчката војска своите сонародници ги нарекува Хелени, како похрабри, побунтовни.² Сепак не сите востанички водачи го имале неговиот став. Така познатите водачи Колокотронис, Караискакис и др. себе си се нарекувале Ромеи, согласно со традицијата која била поврзана со православието. Позната била и поговорката: „Роден сум како Ромеј, ќе умрам како Ромеј“. Православната традиција била силна и едноставно многумина во Грција себе си се сметале за Ромеи, а не за Хелени.

² Στρατήγου Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, Γνωση (Αθήνα, 2003).

Создавањето на новата грчка држава значело и почеток на градење на еден нов хеленски идентитет поврзан со античкото минато на земјата. Огромниот дел од населението немал никакви сознанија ниту пак чувствувал дека е поврзан или води потекло од античките Грци. Херцфелд, пишувајќи за грчкиот идентитет забележал дека за странците грчкото востание не било само борба за слобода туку и да се воскресне античка Елада.³

Влијанието на големите сили во создавањето на новата грчка држава било пресудно, бидејќи без нив таа не би се појавила на политичката карта на Европа. Исто така влијанието на задната политичка и филозофска мисла помеѓу грчките интелектуалци била огромна, а тоа се видело и при првите чекори во изградба на државните, образовните и верски институции во земјата. Грчката држава која била под огромно странско влијание го прифатила славното име на античките Хелени како посилно во однос на помалку познатите Ромеи.⁴

Сепак треба да забележиме дека од самото создавање на новата грчка држава започнал еден судир на двете имиња со кои Грците себе си се нарекувале. Овие два идентитета, како забележал Ставринидис, се разликувале на идеолошки, културно, политички и се однесувале на различни социјални групи.⁵ Приврзаниците на таборот кои сметале дека современите Грци биле наследници на античките сметале дека Ромејот ја контаминира идеалната слика за Грција, а неписменото селанство претставувало зачудувачки контраст на посакуваната слика на новата држава каде нејзините жители требале да прифатат дека се вистински наследници на

3 Michael Herzfeld, *Ours once more. Folklore, ideology and the Making of Modern Greece* (New York: Pella Publishing Company Inc., 1986), 3

4 Michael Herzfeld, *Cultural intimacy. Social Poetics in the Nation – state*, (Routledge, New York and London, 2005), 16

5 Christos Stavrinos, *National identity in Greek cinema: Gender representation and rebetiko*, PhD dissertation, (University of Sheffield, January 2011), 19.

античките Грци.⁶ За приврзаниците на гледиштето дека современите Грци биле наследници на античките Хелени било логично и неопходно Ромејството да биде дефинирано како туѓ елемент и на тој начин да биде неприфатлив и неразбирлив.⁷ Судирот помеѓу Хеленскиот концепт и Ромејскиот бил неизбежен.

Пред две години објавивме статија за вклучувањето на Византија во грчкиот идентитет и нејзиното значење за истиот. Тогаш заклучивме дека инкорпорирањето на Византија во грчкиот идентитет бил тежок или долготраен, но неопходен процес. Византија била неопходна како врска помеѓу античките и современите Грци. Византија била потребна и заради Мегали идејата, односно грчкиот национализам.⁸ Тука се осврнавме и на придонесот на Спиридон Замбелиос и на Константин Папаригопулос за инкорпорирањето на Византија во грчкиот идентитет. Улогата на Папаригопулос во создавањето на континуитето во грчката историја бил огромен. Без него прашање е дали Византија би била дел од грчкото минато такво какво што денес го замислуваат Грците. Секако на ова негово делување влијаела и тезата на Фалмераер дека античките Грци немале никаква врска со современите, но и покрај се може да забележиме дека тезите на Папаригопулос за континуитет во грчката историја и Византија како неодминлив дел од истата не ја решиле поделбата во грчкото општество на оние кои сметале дека националното име е Хелени и на оние кои сметале дека тоа е Ромеи. Исто така се појавиле многу прашања, како што забележува Деспина Христулу – Кои биле Византијците?, Како средновековниот период

6 Stavrinides, *National identity in Greek cinema*, 9.

7 M. Herzfeld, *Ours once more*, 40

8 Далибор Јовановски, Иванка Додовска, “Свртување кон средновековното минато – случајот на Грција. Политика, идентитет, историја, образование, територија”, *Византиската мисионерска дејност и европското наследство, Зборник на трудови од Четвртиот меѓународен научен симпозиум „Денови на Јустинијан I”*, ed. Митко Б. Панов (Скопје: „Евро-Балкан“, 2017), 120.

бил поврзан со Хелинизмот? Дали континуитетот помеѓу античкиот свет и Византија бил разбирлив?⁹

Прашањата за континуитет или кое е вистинското име на Грците својата кулминација ја достигнале кон крајот на 19 и почетокот на 20 век. Во 1901 година се појавила книгата Историја на Ромиосините од Ефталиотис која предизвикала жестока реакција на приврзаниците на хеленската традиција и име. Според толкувањата употребата на именката Ромиосини значи дека Грцизмот бил поврзан со византиската историска традиција.¹⁰ Ромеите, не биле само Византијци, туку и херојските Грци кои се бореле против Османлиите. Секако со ова не се согласувале приврзаниците на античкото грчко наследство. Николаос Политис, еден од водечките интелектуалци приврзаници на континуитетот на современите со античките Грци, сметал дека Грците имале неоспорен инескршлив континуитет од античкото време, преку болното османлиско ропство до создавањето на слободната држава.¹¹ За разлика од него и неговите приврзаници, оние кои биле за поддршка на ромејското наследство и име сметале дека доказите за грчкиот континуитет лежеле во народната нераскинлива традиција, усната и народната култура. Тие го величале византиското и христијанско – османлиското наследство со неговиот дџемски јазик и народните песни.¹² Всушност поделбата на Хелени и на Ромеи се одразила и во јазичното прашање кое го мачело грчкото општество. Приврзаниците на античката грчка култура и наследство сметале дека вештачкиот јазик катаревбуса требал да биде

9 Despina Christodoulou, "Byzantium in nineteenth century Greek historiography," *The Byzantine world*, ed. Paul Stephenson (New York: Routledge, 2010), 458-459.

10 Dafni Tragaki, *Rebetiko worlds* (Cambridge: Cambridge scholars publishing, 2007), 100

11 Artemis Leontis, "Cultural politics and Populists uses of the Ancients", *Journal of Modern Greek Studies* 9/2 (1991), 195.

12 Leontis, "Cultural politics," 195.

службениот јазик на Грција, бидејќи тој ја одразува поврзаноста на современа Грција со антиката, но постоел еден реален проблем. Имено тој јазик не бил говорен, не бил познат од страна на населението, кое својот јазик едноставно го нарекувал ромеика, а името демотски било, според некои мислења, наметнато од страна на странците.¹³ Борбата која започнала кон крајот на 19 век конечно завршила со победа на приврзаниците на демотскиот јазик, кој станал службен во новата грчка република во 1976 година, но со името новогрчки (неаелиника). Сепак, на некој начин оваа реформа претставувала рехабилитација на културата на обичниот човек и на ромејскиот тренд.¹⁴ Катаревусата, јазикот на оние кои сметале дека современите Грци се поврзани само со античките предци била укината. Говорниот јазик на обичниот човек станал службен јазик на грчката држава, после скор век и половина од постоењето на истата.

Борбата на приврзаниците на оние кои биле за поврзаноста на современа Грција со натичка и на оние кои не отстапувале од ромејското име и наследство на некој начин се претворила во борба на оние кои биле за западот и модерното и на оние кои биле за Истокот и за зачувување на традицијата на православието. Тука нема да ја анализираме и улогата на Грчката православна црква во оваа борба, а таа и денес е голема. Во својата докторска теза посветена на грчкото кино и националниот идентитет Ставренидис направил една табела со која се обидува да ја објасни оваа поделба и што таа опфаќала. Па така кај оние кои се залагале за ромејското наследство ги вклучил старото, традицијата, автохтоноста, ребетико музиката, блиското минато – византиската ера, православието, секојдневниот живот, додека кај оние кои се залагале за античката традиција ги вклучил – модерното странското, странската музика,

13 Stavrinides, "National identity in Greek cinema," 10-11.

14 Dimitris Tziouvas, "From junta to crisis: modernization, consumerism and cultural dualisms in Greece", *Byzantine and Modern Greek Studies* 41/2 (2017), 287.

далечното минато – античка Грција, западните вредности и идеали, теорија, филозофија.¹⁵ На некој начин овој негов приказ ја отсликува и поделбата која и денес е присутна во грчкото општество.

Поделбата на Хелени и Ромеи нашла одраз и во грчката поезија, музика и филмот. Грција имала и има одлични поети кои во своите поеми се осврнувале и на т.н. национални теми. Еден од нив бил и познатиот Константинос Кавафис. Тој пишувал и за Византија така како што ја разбирал и во насока на грчкиот идентитет.¹⁶ За разлика од Кавафис кој правел некаков спој на античкото со византиското, еден нам познат грчки поет цврсто застанал за ромејското име. Тоа е Јанис Рицос, добитник на Златниот венец на поезијата во Струга. Тој напишал поема со наслов Ромиосини. Тоа не било само поема туку и концепт со кој навлегол во еден поларизиран простор,¹⁷ каде станалпредизвик за оние, мнозински, кругови во грчкото општество кои биле приврзаници на Хеленското име. Тој сметал дека античкото грчко минато ја изгубило својата сила помеѓу народот. Њутон смета дека со својата поезиј, поврзана со ромејскиот карактер на Грција, Рицос мислел дека како што тогашните Грци ги ценеле хероите од минатото, таак и идните генерации на Ромеите ќе ги почитуваат жртвите на неговата генерација.¹⁸

Интересен пример за поделбата е и грчкиот филм. Неоспорно е дека почетоците на грчкиот филм биле поврзани со ромејската традиција, но по Втората светска војна и зголемувањето на американското влијание во Грција доаѓа до промена на темите кои биле актуелни во снимањето на филмовите. Според Ставренидис веќе во осумдесетите години на минатиот век ромејските теми

15 Tziouvas, “From junta to crisis,” 15.

16 Anne McClanan, “Cavafy the Byzantist: The Poetics of Materiality,” *Studies in the Literary Imagination* 48/2 (2015), 44.

17 Rick M. Newton, “Yannis Ritsos: Poet of Romiosini,” *Journal of Modern Hellenism* 17-18 (2000-2001), 71.

18 Newton, “Yannis Ritsos,” 83.

веќе не преовладувале во грчката кинематографија, иако се уште можеле да бидат забележани.¹⁹

Музиката во Грција не била на страна од конфликтот на античкото и византиското наследство. Обично се смета дека приврзаниците на ромејското наследство во Грција се пониските слоеви на населението кои ја слушале ребетико музиката во која најпопуларен инструмент е бузукито. Меѓутоа може да забележиме дека бузукито е доста поипуларно во Грција скоро во сите слоеви на населението. Можеби добар пример за тоа е музиката на Микис Теодоракис која е светски призната и популарна. Теодоракис една од своите композиции ја направил според поемата на Ригос – Ромиосини и таа и денес е многу популарна во Грција. Самиот Теодоракис во 1961 година напишал дека грчката култура своите корени ги имала во Ориентот, а во секој Ромеј внатре во себе го носи тоа.²⁰ Се поголемото западно влијание во Грција во областа на музиката морало да предизвика одреден отпор кај попатријахалните средини кои ја почитувале и пичитуваат својата традиција. Тука е еден интересен пример кој ги спојува и филмот и музиката. Познатиот Георгиос Скаленакис, режисер кој снимал мјузикли, ја лансирал идејата за т.н. национален мјузикл. Тој изјавил: „Јас секогаш сум имал амбиција да направам национален мјузикл – мислам ромејски. Зошто да правиме мјузикли од американски тип кога ги немаме средствата на американската продукција...“²¹

Мешањето на националното и верското, на античкото и средновековното, но најверојатно и на стравот дека современа Грција не може без античкото и средновековното минато, со цел да се оправда постоењето на нацијата таква како што е изградена, довела

19 Stavrinides, *National identity in Greek cinema*, 49

20 Tragaki, *Rebetiko worlds*, 101

21 Lydia Papadimitriou, "Greece, in: Corey Creekmur and Linda Mokdad," *The international film musical (Traditions in world cinema)* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012), 95.

до изградба на еден концепт кој во Грција и денес се употребува – Хелено – христијанство. Во 1981 година Константинос Караманлис, еден од најголемите и највлијателните политичари во грчката историја забележал дека Грците се сите кои веруваат во Христос – „ Нацијата и Православието...станаа во грчката свест практично синонимни концепти, кои заедно го ја претставуваат нашата Хелено – христијанска цивилизација“.²² Оваа негова изјава не била новост. Терминот е искован за потребите на државата во која се градела современата грчка нација. Треба да се напомене дека овој термин екстензивно се користел за време на Воената хунта во Грција, која владеела со земјата од 1967 до 1974 година и тоа во образованието, јавниот живот и во државната политика.²³ Водачот на хунтата имал омилен слоган: Грција (Елас) за грчките (хеленските) христијани“.²⁴ Мајк Херцфелд осврнувајќи се на овој слоган забележал дека официјалната идеологија се обидела да ги надмине тензиите помеѓу оние кои гледале на античка Грција како основа на нацијата и оние кои тоа го барале во православието. И денес, и покрај сите реформи и ускладувања со барањата на Европската Унија во Грција се уште се користи оваа кованица која е создадена заради политичка потреба на нацијата. Циовас забележал дека образовниот систем на Грција и овозможил на државата да го обликува националниот идентитет и да ги асимилира другите, но од друга страна ромејскиот начин на размислување и себепретставување и културата која произлегувала од тоа била сметана за назадна или опасна.²⁵

22 Damon Zacharias Lycourinos, “Modern Greek Ethno-Religious nationalism: An ideological and spatio-temporal relocation of Selfhood,” *Implicit religion* 20/1 (2017), 25.

23 Zacharias Lycourinos, “Modern Greek Ethno-Religious nationalism,” 25.

24 Michael Herzfeld, *Anthropology through the looking-glass. Critical ethnography in the margins of Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 181.

25 Dimitris Tziouvas, “From junta to crisis,” 283.

Обидите на државата да ги приближи или помири двата концепти давале плод, но прашањето се уште не е затворено. Иако поголемиот дел од Грците, најверојатно, се повеќе ориентирани кон античката традиција и името Хелени, сепак, приврзаниците на ромејската традиција се уште покажуваат дека постојат и тоа во не многу мал број. Следниве примери се добар показател дека истото се уште е присутно во Грција.

Непосредно по падот на Берлинскиот ѕид и колапсот на комунизмот во Грција повторно се дебатирало околу прашањето Хелени или Ромеи. Најверојатно на ова влијаело и доселувањето на Понтските Грци од поранешниот СССР кои себе си повеќе се сметале за Ромеи отколку за Грци. Грчкиот историчар Димитрис Михалопулос во 1991 година се осврнал на ова прашање. Тој го поставил прашањето Хелен или Ромеј, Европеец или Ориенталец или можеби и Хелен и Ромеј? Според него овие прашања постоеле и се поврзани со идентитетот на новиот Хелинизам и за нив постои страв да се одговори.²⁶ Тој сметал дека овие прашања би останале во рамките на академската дискусија доколку во минатото не предизвикувале сериозни судири. За него не постои голема разлика помеѓу двете имиња бидејќи се однесуваат на ист народ .

За време на посетата на принцот Чарлс на Грција во еден британски весник се појавила статија во која се тврдело дека Грците чувствувале поголема блискост кон нивното византиско наследство отколку кон античка Грција.²⁷ Известувачот го опишал возењето со такси низ Атина и разговорот со возачот кој му рекол дека никогаш не стапнал на Акрополот. Врз база на овој разговор, но и на други доживувања тој заклучил дека Византија, а не Атина на Перикле е културниот, политичкиот и административниот

26 Δημητρη Μιχαλοπουλου, “Ελληνες η Ρωμαιοι,” *Ευθυνη* 238 (1991), 506.

27 Dimitris Tziouvas, “Beyond the Acropolis: Rethinking Neohellenism,” *Journal of Modern Greek studies* 18/2 (2001), 189.

претходник на современа Грција.²⁸ Можеби неговиот заклучок не ги одразувал гледиштата на поголемиот дел од Грците, но поделбата во општеството била добро опишана.

Папалукас Хараламбос во неговите статии нагласува дека повеќе се чувствува како Ромеј отколку како Хелен. Според него „не сме Хелени, кои станале христијани, туку христијани кои фантазираат дека потекнуваме од античките Хелени“.²⁹ За него народите во Византија биле византизирани, а не грцизирани како што погрешно се смета. Оваа негова констатција ни покажува дека проблемот со тоа што се современите Грци – Хелени или Ромеи, и покрај сите обиди да се наметне користењето само на хеленското име и денес е интересно прашање во Грција околу кое се водат дебати.

Пред неколку месеци на еден грчки сајт се појави еден интересен текст со наслов Елини и Ромеи од Димитрис Сидерис. Авторот на крајот заклучува – дека тој одговара на прашањето дека е Грк, наследник на старите Атињани, Спартанци, Тебанци, Јонци и на другите, кои дале се измешале со Феникијците, Римјаните, Илирите, Викинзите, Словените, Евреите, Бугарите, Турците. И можеби сум наследник на Византијците, од кои некои императори не беа вистински Грци.³⁰ Забележуваме дека и денес, иако во помал обем ова прашање постои. Текстот на Сидерис е од јули 2018 година.

Слободно може да заклучиме дека современите Грци за дел од својот идентитет го сметаат и античкото минато и византиското наследство, но тоа предизвикува поделба која, на прв поглед не е видлива. Затоа жестокоста на грчкиот национализам и односот

28 Tziouvas, “Beyond the Acropolis,” 189.

29 Харалампос Папалукас, *Η φουφου της Ρωμιοσύνης* (Αθήνα: Μεμφις ΑΕ, 2014), 3

30 <https://www.koinignomi.gr/news/i-gnomi-sas/apopseis/2018/06/19/ellines-kai-romioi.html>, Accessed on 18.09.2019.

кон другите, кон соседите – Македонците, Албанците, Бугарите и Турците е таков каков што го гледаме. Помешаниот идентитет, во кој има многу подидентитети – регионални и историски, полека, но сигурно станува проблем со кој грчкото општество ќе мора да се соочи. Прашањето е кога. Што побрзо, толку подобро, заради нив самите, но и заради соседите, кон кои се уште се гледа со недоверба и страв, а стравот произлегува од етноцентричното гледање на минатото.

Арнолд Тојнби, во едно свое дело посветено на значењето на цивилизациите, забележал дека доколку прашате некој грчки селанец што е по националност, кој за момент заборавил дека во училиште учел оти е Хелен, тој ќе одговорел дека е Ромеј. За него Византија била нешто многу поголемо и позначајно од античка Грција. Тоа се случувало по крајот на Втората светска војна, значи повеќе од еден век по создавањето на современата грчка држава, со која почнал и процесот на изградба на модерната грчка нација. Дури и денес во Грција се водат дебати дали вистинското име на Грците е Хелени или Ромеи. Во Грција и денес се забележуваат знамиња со двоглавиот византиски орел кои стојат до националното знаме, но и до синото знаме со ѕвездата од Култеш. И тоа не е случајно. Имено, процесот на вклучување на Византија во грчкиот идентитет бил долг, но тоа не го исклучувал фактот дека многумина Грци себе си се сметале за Ромеи, а не за Хелени. По создавањето на современата грчка држава, повремено излегувало на површина прашањето кое е вистинското име кои Грците требале да го користат. Дали тоа е името Хелен, или пак Ромеј. Во последните две децении на 19 и почетокот на 20 век, се водела остра дебата помеѓу интелектуалците околу тоа прашање, паралелно со проблемот кој јазик да биде официјален во државата – катаревусата или пак димотикито. . Значајни и влијателни грчки интелектуалци сметале дека вистинското име на Грците било Ромеи, а

не Хелени, бидејќи Грците биле православен народ и наследници на Византија. Навидум проблемот бил решен со идеите на Папаригопулос и на Замбелиос за историскиот континуитет, но дури и денес, сепак, понекогаш има дебати на таа тема. Најверојатно значењето на византиското наследство, не секогаш одговара со она на античкото наследство, кое на земјата и носело и и носи голема корист. Староста на една држава не секогаш значи и стабилен идентитет.